

Oila tarbiyasi asoslari

Sevinch Shuxratjonovna Dadajonova

Intizor Ismoilovna Mahmudova

Oyguloy Nurillo qizi Bahodirova

Andijon davlat chet tillari instituti

Annotatsiya: Ushbu maqolada “Oilada tarbiya asoslari” tushunchasi, farzand shakllanishida oila a’zolarining o’rni va ahamiyati, farzandni mustaqil shaxs sifatida tarbiyalash hamda oila tarbiyasida diniy qarashlar mavzusi yoritib berilgan.

Kalit so‘zlar: oila, oilaviy muhit, farzand tarbiyasi, tarbiya turlari, nazorat, oilada ota-ona haqqi, farzand haqqi

Fundamentals of Family Education

Sevinch Shukhratjonovna Dadajonova

Intizor Ismoilovna Mahmudova

Oyguloy Nurillo kizi Bahodirova

Andijan State Institute of Foreign Languages

Abstract: This article discusses the concept of “Fundamentals of Family Education”, the role and importance of family members in the formation of a child, raising a child as an independent person, and religious views on family education.

Keywords: family, family environment, child education, types of education, control, parental rights in the family, child rights

Mustaqilligimizning birinchi yillaridanoq mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlarda oilani mustahkamlash, ota-onalarning farzand tarbiyasi borasidagi ma’suliyatini oshirishga katta e’tibor berilmoqda. Oila butun jamiyat hayotining muhim tarkibiy qismi bo’lishi bilan birga uning asosiy bo’g’ini hamdir.

Har bir oila ijtimoiy tizim - struktura sifatida jamiyat oldida ma’lum bir vazifani bajaradi. Oilaning ijtimoiy vazifalari haqida gapirganda, bir tomondan, jamiyatning oilaga ta’sirini, ikkinchi tomondan, jamiyatda oilaning o’rnini hal qiladigan ijtimoiy vazifalarni hisobga olish lozim.

“Bizning davlatimizni ham katta bir oila deb tushunish lozim. Bunda o’zaro hurmat va qattiq tartib bo’lmasa, bir-biriga nisbatan ezgulik bilan mehr-oqibat ko’rsatilmasa, yaxshi va munosib tarzda yashash mumkin emas. Oila turmush va vijdon qonunlari asosiga quriladi, o’zining ko’p asrli mustahkam va ma’naviy

tayanchlariga ega bo'lad, oilada demokratik negizlarga asos solinadi, odamlarning talab ehtiyojlari va qadriyatlari shakllanadi"¹.

O'zbekiston Respublikasining gullab yashnashida mustaqillikning dastlabki yillaridayoq Yurtboshimiz huquqiy demokratik davlat tashkil topishining asosiy shartlaridan biri oilani mustahkamlash ekanini qayta - qayta uqtirib o'tgani bejiz emas, albatta. Oila, munosabatlari madaniyatining takomillashtirish masalasi milliy davlatimiz olib borayotgan siyosatning asosiy yo'nalishlaridan biri bo'lib kelayotganning sababi ham shundadir.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 76-moddasida shunday deyilgan: "Oila jamiyatning asosiy bo'g'inidir hamda u jamiyat va davlat muhofazasidir"².

Demak, Konstitutsiya mamlakatimizda har bir oila, har bir fuqaro tinch, xotirjam yashashini, teng huquqli oila qurib, farzand ko'rish va ularni tarbiyalashni kafolatlaydi. Bunday jarayonda oila a'zolari o'rtasidagi munosabatda manfaatlarning umumiyligi, o'zaro yordam, bir-birini sevish va hurmat qilish eng asosiy omil bo'lib qoladi. Oilaga g'amxo'rlik qilish, unga har taraflama ijtimoiy, moddiy, ma'naviy yordam ko'rsatish insonparvar huquqiy demokratik davlatning muhim vazifalaridan biridir.

Oila munosabatlari madaniyatining jamiyat hayoti, inson ma'naviy kamolotidagi o'rni haqida so'z yuritish ekanimiz, avvalambor oilaning falsafiy tushunchasini mohiyati, ijtimoiy hayotda va tarbiyaviy ishlar tizimidagi o'rni masalasining metodologik tahliliga e'tibor qaratish lozim.

Ma'lumki, oilada inson ma'naviyatining dastlabki kurtaklari shakllanadi, yoshlar o'zlarining butun jamiyat oldidagi burchi, ma'suliyatini ilk bor oilada tushunib yeta boshlaydilar. Shu jihatdan oilaning inson ijtimoiy, ma'naviy kamolotidagi o'rni katta va betakrordir. "Oila qadriyatlari va qon - qarindoshlik munosabatlarini qayta tiklanishi o'z umrini yashab bo'layotgan oila-urug' munosabatlarini abadiylashtirishni emas, balki har bir oilaning iqtisodiy, madaniy va kasb jihatidan erkin bo'lish imkoniyatini anglatishi lozim. Ma'naviy qadriyatlarning tiklanishi ularning hozirgi dunyo va axborot sivilizatsiyasi qadriyatlariga moslashishini ham anglatadi"³.

Darhaqiqat, oilaning mohiyati, u o'ziga xos funksiyalarni bajara olishi jamiyatdagi ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy munosabatlarga, ma'naviy muhitga ham bog'liq. Agar ma'lum imkoniyatlar, sharoitlar bo'lmasa, oilaviy munosabatlar zaiflashib, ota-onalar ijtimoiy funksiyalarni, ayniqsa, farzand tarbiyasi borasidagi o'z burchlarini bajara olmaydilar. Bu esa jamiyat bilan oila o'rtasidagi munosabatlarning naqadar muhim ekanligidan dalolat beradi.

Oila uzoq ijtimoiy, tarixiy jarayonlarda shakllangan, rivojlangan kichik ijtimoiy birlikdir. Uning rivojlanishi ham kishilik jamiyatiga xos bo'lgan pastdan yuqoriga

¹ Qarang. Karimov I.A. O'zbekiston buyuk kelajak sari. – Toshkent: "O'zbekiston", 1998. – B. 532

² O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiya. – Toshkent: "O'zbekiston", 2023. – B. 43

³ Karimov I.A. O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: xavfsizlik tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari. – Toshkent: O'zbekiston, 1997. – B. 147

qarab takomillashishi qonuniga asoslanadi. Bunga sabab bo'lgan tabiiy, ijtimoiy, iqtisodiy, ma'naviy omillar quyidagilardir:

- oila kishilarning tabiiy-biologik (jinsiy munosabatlar, nasl qoldirishga intilish), ijtimoiy-huquqiy (nikoh, fuqarolik holatlarini qayd qilish), ma'naviy-ahloqiy (er-xotin ota-ona va bolalar o'rtasidagi sevgi, mehr-muxabbat tuyg'usi) omillar asosiga qurilgan birlik bo'lgan⁴;

- oilani shakllanishida garchand tabiiy, ijtimoiy omillarning ta'siri kuchli bo'lsa-da, ijtimoiy, ma'naviy omillar hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Shu sababli ham insonlar oilasi hayvonlarning jinsiy juftlashishidan keskin farq qiladi;

- oila er-xotin, ularning bola-chaqalari, eng yaqin tug'ishganlaridan iborat birga yashovchi dastlabki jamoani tashkil etgan. Shu ma'noda oila kishilik jamiyati shakllanishining dastlabki poydevori ham bo'lgan.

Taraqqiyotning turli bosqichlaridagi ehtiyoj va imkoniyatlar oilaning turli shakllarini yuzaga keltirgan. Oilaning ibtidoiy ko'rinishlaridan sanaluvchi qonqarindosh oila, undan keyingi bosqichda esa punalual oila, ya'ni bir guruhga mansub opa-singillarning boshqa jamoa guruhidagi erlarga xotinlik qiladigan oila dastlabki oiladan iborat an'analar yuzaga kelgan.

Kishilik jamiyatining ilk ibtidoiy bosqichidagi poligam oiladan monogam oilaga o'tish jarayonida yuzaga kelgan endogamik nikoh, ya'ni ibtidoiy urug'chilik tuzimida qabila ichidan guruhiy nikohdan - bir qabilaga mansub erkak va ayol nikohidan chetlashib, aniqrog'i, o'zga qabila qizi bilan nikohlanishga asoslangan ekzogamik nikohga o'tish insoniyatda nomus tuyg'usini anglash naqadar uzoq davom etgan jarayon bo'lishini ko'rsatadi.

Onalik urug'i, otalik urug'i ham oilaviy munosabatlar tadrijining bosqichlaridir. Keyinroq borib ko'p xotinlik (poligam). Bir xotinlik (monogam) asoslangan oilalar kelib chiqqani ma'lum. Demak, oila insoniyat oldida turgan iqtisodiy-ijtimoiy, siyosiy, ma'naviy munosabatlar taqozosi bilan bog'liq ravishda vujudga kelgan.

Islom manbalarida ham oilani tashkil bo'lishi, mazmun-mohiyati, oila munosabatlari madaniyatiga oid ko'rsatmalar, talablar o'z ifodasini topgan. Islom dini targ'ib qilgan oila madaniyati joxiliya davrida xukm surgan oilaviy munosabatlardan tub farq qiladi. Agarda joxiliya davrida ayollarning oiladagi huquqlari umuman paymol qilishgan holda erkak hologanicha xotin olish (15-20ta, undan ham ko'p) huquqiga ega bo'lgan bo'lsa, islom manbalarida bu masalalar muayyan darajada tartibga solindi. Islom ta'limotiga asoslanib ko'riladigan oilalar yangicha mazmun, yangicha shakl kasb eta boshladi. Qariyb 1,5 ming yil davomida islomga e'tiqod qiluvchi xalqlar islomiy nikoh asosida oila quradilar va shu davr ichida oila munosabatlari madaniyati shakllanib, mazmuni boyib bordi.

⁴ Qarang: Mustaqillik izohli ilmiy ommabop lug'ati. – Toshkent: 2000. – B. 127; O'zbek tilining izohli lug'ati. – M: 1981. – B. 526

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Qarang. Karimov I.A. O'zbekiston buyuk kelajak sari. - Toshkent: "O'zbekiston", 1998. - B. 532
2. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiya. - Toshkent: "O'zbekiston", 2023. - B. 43
3. Karimov I.A. O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: xavfsizlik tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari. - Toshkent: O'zbekiston, 1997. - B. 147
4. Qarang: Mustaqillik izohli ilmiy ommabop lug'ati. - Toshkent: 2000. - B. 127; O'zbek tilining izohli lug'ati. - M: 1981. - B. 526
5. Mirzakarimova M. EFFECTIVENESS OF STUDENTS'ENTREPRENEURIAL SKILLS DEVELOPMENT THROUGH CLIL TECHNOLOGIES //Академические исследования в современной науке. - 2023. - Т. 2. - №. 8. - С. 92-94.
6. Mirzakarimova M. M. The Necessity to Develop Students' Entrepreneurial Skills in English Classes //Telematique. - 2022. - С. 7128-7131.
7. Мирзакаримова М. М. ESSENTIAL COMPOSITION OF ENTREPRENEURSHIP FUNCTIONAL LITERACY //INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND TECHNICAL JOURNAL "INNOVATION TECHNICAL AND TECHNOLOGY. - 2020. - Т. 1. - №. 1. - С. 63-65.
8. Мирзакаримова М. М. Замонавий шароитларда умумтаълим фанларини тадбиркорликка йўналтириб ўқитиш тизими //Science and Education. - 2020. - Т. 1. - №. 4. - С. 216-222.
9. Madaminjonovna M. M. Innovative Methods and Tools for Developing Students' Entrepreneurial Skills Using CLIL Technologies //International Journal of Human Computing Studies. - 2023. - Т. 5. - №. 3. - С. 15-17.
10. Мирзакаримова М. М. Умумтаълим фанларини тадбиркорликка йўналтириб ўқитиш тизими //Science and Education. - 2020. - Т. 1. - №. 4. - С. 97-103.
11. Mirzakarimova M. CLIL TEXNOLOGIYALARI VOSITASIDA O'QUVCHILARNING TADBIRKORLIK KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATION METOD VA VOSITALAR //Namangan davlat universiteti Ilmiy axborotnomasi. - 2023. - №. 6. - С. 410-415.
12. МИРЗАКАРИМОВА М. М. ХОРИЖИЙ ТИЛЛАРНИ ТАДБИРКОРЛИККА ЙЎНАЛТИРИБ ЎҚИТИШНИНГ ДИДАКТИК АСОСЛАРИ //Novateur Publications. - 2022. - №. 1. - С. 1-128.
13. Mirzakarimova M. M. et al. Scientific and pedagogical activity of Imam al-Bukhari //Science and Education. - 2023. - Т. 4. - №. 12. - С. 321-324.
14. Mirzakarimova M. M., Uzoqjonova M. D. Q. O'zbekistonda chiqindilarni qayta ishlash muammolarini o'rganish va bartaraf qilish //Science and Education. -

2023. - T. 4. - №. 11. - C. 78-83.

15. Mirzakarimova M. M. et al. Pedagogik mahoratning shakllanishi va rivojlanishi //Science and Education. - 2024. - T. 5. - №. 3. - C. 264-269.

16. Mirzakarimova M. M. et al. "Avesto" va pedagogik fikrlar rivoji //Science and Education. - 2024. - T. 5. - №. 2. - C. 224-228.

17. Zamonaviy sharoitlarda umumta'lim M. M. M. fanlarini tadbirkorlikka yo 'naltirib o 'qitish tizimi //Science and Education. - 2020. - T. 1. - №. 4. - C. 216-222.

18. Mirzakarimova M. M. et al. O 'qituvchining muomala madaniyati //Science and Education. - 2024. - T. 5. - №. 4. - C. 278-282.

19. MADAMINJONOVNA M. M. XORIJIY TILLARNI TADBIRKORLIKKA YO 'NALTIRIB O 'QITISHNING DIDAKTIK ASOSLARI //Nova. Pub. - 2022. - C. 1-128.

20. Madaminjonovna M. M. Umumta'lim fanlarini tadbirkorlikka yo 'naltirib o 'qitish tizimi //Science and Education. - 2020. - T. 1. - №. 4. - C. 97-103.

21. Madaminjonovna M. M. et al. ECOLOGICAL-VALEOLOGICAL CULTURE IN THE" MAN-NATURE-SOCIETY" SYSTEM //Web of Teachers: Inderscience Research. - 2024. - T. 2. - №. 5. - C. 51-55.

22. Salamat Yegeubayeva; Allanazarova Feruza Karimberdievna; Amantai Kunakbayev; Rakhimov Sherzod; Bobomurodova Munajat; Sherquziyeva Guzal Faxritdinovna; Bakhtiyor Omonov; Bobojonov Otabek Khakimboy ugli; Mirzakarimova Makhliyokhon; Khayitmuradov Anvarjon; I.B. Sapaev; Mirzayeva Mutabar Azamovna; Komilov Rustamjon Makhamadovich. "The Effect of Copper Oxide Nanoparticles on Hepatic and Renal Toxicity in Domestic Rabbits", Journal of Nanostructures, 14, 1, 2024, 150-155. doi: 10.22052/JNS.2024.01.015.

23. Умнов Д. Г., Кариев А. Д., Тешабоев А. Ю., Мирзакаримова М. М. Формирование финансовой грамотности и культуры потребления у старших дошкольников // Перспективы науки и образования. 2024. № 6 (72). С. 420-436. doi: 10.32744/pse.2024.6.26.

24. Uzoqjonova, M. (2023). Tabiiy fanlarni o'qitishda STEAM ta'limi tizimi. Science and Education, 4(9), 344-347. Retrieved from <https://www.openscience.uz/index.php/sciedu/article/view/6297>.

25. Uzokjonova, M. (2023). STEAM technology and the importance of gamification in it. Science and Education, 4(10), 365-368. Retrieved from <https://www.openscience.uz/index.php/sciedu/article/view/6361>.

26. Uzoqjonova, M. (2024). EKOLOGIK MA'DANIYATNI YOSHLAR ONGIGA PEDAGOGIK METODLAR YORDAMIDA SINGDIRISH. Universal Xalqaro Ilmiy Jurnal, 1(4), 99-100. Retrieved from <https://universaljurnal.uz/index.php/jurnal/article/view/72>.